

**AISZKHÜLOSZ: OLTALOMKERESŐK – KARSAI GYÖRGY
BEAVATÓSZÍNHÁZA. SANYI ÉS ARANKA SZÍNHÁZ
2016. 10. 02. KLASSZIKA-FILOLÓGUS: KARSAI GYÖRGY.
RENDEZŐ: FEKETE ÁDÁM**

Takács Dániel: Az idegen és a vendég

Szereplők: Andrassy Máté, Laboda Kornél, Eke Angéla, Egger Géza, Soharóza kamara: Biksz Judit, Birtalan Liliána, Elek Judit Sára, Remes Zsófi, Szilvay Máté, Tárnoki Tamás, Tossenberger Tamás. Produkciós vezető: Egger Géza. Kreatív munkatárs, videó: Hajmási Péter. Grafika: Szabados Luca.

Különleges színházi élmény volt az antik színmű bemutatója. Az előadás ugyanis két szempontból mindenképpen kiemelkedik a remek, jól eltalált, megrázó vagy kellemes színházi előadások közül, amelyeknek, ha az ember rendszeres színházlátogató és mellette szerencséje is van, évente néhány alkalommal biztosan részese lehet. Az egyik szempont az, hogy az *Oltalomkeresőket* a magyar közönség feltehetően még soha nem láthatta színpadon – legalábbis az elmúlt hatvan évben nem, de máshol sem túl gyakori a színpadra állítása: Karsai egy 1995-ös berlini előadást említ, mint a darab legutóbbi európai színrevitelét. Azonban egy másik körülmény miatt lesz igazán érdekes a bemutató: a kvótaellenes népszavazás napjára esett, s nyilván nem véletlenül.

Aiszkhülosz az *Oltalomkeresőkben* a Danaidák történetének egyik legfontosabb epizódját írta meg. A mítosz szerint a mai Egyiptom területén egy testvérpár uralkodik, az egyiküknek, Aigüptosznak ötven fia van, a másikuknak, Danaosznak ötven lánya, ők a Danaidák. Az ötven fiú elhatá-

rozza, hogy feleségül veszi az ötven lányt, amivel nem is lenne probléma, csak hogy a lányok és apjuk e nászt mindenáron el akarják kerülni, akár azon az áron is, hogy elhagyják hazájukat és idegen földön keresnek oltalmat. Így érkeznek meg Argoszba, amely föld egyébként nem teljesen idegen számukra. Elmesélik ugyanis az őket fogadó ország uralkodójának, Pelaszgosznak, hogy ősanynuk Ió, az argoszi Héra szentély papnője volt, akibe Zeusz beleszeretett, s ezért féltékenységből és bosszúból Héra borjává változtatta és bögölyt küldött rá, amely végigkergette őt a Földközi-tenger északi partvonalán – innen a Boszporusz elnevezés: a „borjú gázlója”. Zeusz érintésétől azonban Ió így sem menekülhetett. Zeusz bika alakjában Iót teherbe ejtette, s a születő utód lett az említett testvérpár ösátyja. A Danaidák tehát partra szállnak Argosz ősi földjén, Pelaszgosz fogadja őket – ezzel kezdődik Aiszkhülosz darabja. Az előadás pedig azzal, hogy Karsai mindezt elmeséli nekünk, továbbá röviden felvázolja a darab alapvető konfliktusának kontextusát: Pelaszgosz befogadja-e a lányokat vagy sem; mi nehezíti hát itt a döntést? A vendégbarátság intézményéről van szó, amely a görögöknél – a homéroszi történetekben van rá sok példa – alapvetően meghatározta, szabályozta az idegenek, átutazónak és a vendéglátónak a viszonyát. Ahogyan – mondja Karsai – maga az elnevezés is kettős jelentésű: az ógörögben a

xenos egyszerre jelent idegent és vendéget. Az idegennek szállást és ételt kell adni, utána lehet egyáltalán megkérdezni, hogy mi szél hozta erre. Persze viszontképpen a vendégnek is tisztelettel kell viseltetnie a vendéglátóval szemben, s nem szabad visszaélnie vendégszeretetével. A rövid bevezető után később is, amikor az előadás olyan ponthoz érkezik, ahol a néző elveszhetne a mitológiai utalásrengetegben, Karsai jó érzékkel „avatkozik közbe” és

hosszabb-rövidebb kommentárokkal bírja szóra, teszi jelentéssé a közönség számára a darabot. S ezzel itt, ahogyan az egész beavató színházi sorozatában, nagyon lényeges dologra tapint rá. Az ókori görög

darabokat, legfőképpen a tragédiákat egyszerűen nem értjük, s ezen sokszor az sem segít, ha a rendezők a legmodernebb díszletezéssel, szövegválgással és dramaturgiai trükkökkel próbálják aktuálisra tenni a darabokat. Azt, hogy pontosan miért nem értjük őket, valószínűleg nehéz lenne részleteiben feltárni, de például az biztosan lényeges ebben, hogy a görög tragédiákban még természetesen jelen van a színház rituális eredete és jellege. Amihez szorosan kapcsolódik, hogy az értő közönségnek nem pusztán ismernie kell, hanem eleve valamilyen szintű kapcsolatban kellene lennie a darabok alapjául szolgáló mitológiai történetekkel. Mi, mai átlagos színházlátogatók, mindentől távol vagyunk.

Az *Oltalomkeresők* esetében a befogadást az is nehezíti, hogy rendkívül nagy szerep jut a karnak, köszönhetően annak, hogy a Danaidák szerepét maga a kar alakítja. A kar szövege adja a darab szövegének majdnem háromnegyedét, s ez – mondja Karsai – a többi fennmaradt tra-

gédia viszonylatában is különleges. Karsai kommentárjai ezért nem pusztán a kontextus megértéséhez hasznosak, hanem azzal is segítenek, hogy egyfajta spontán tagolást visznek az előadás menetébe – ami nekem eleinte kissé zavaró is volt, mivel hozzá vagyok szokva a megszakítatlan előadáshoz –, oldják az aiszkhüloszi szövegek sötét hangulatát és közelebb hozzák a történetet a mai nézőkhöz.

Amely történet – mondhatnánk – nagyon is aktuális a népszavazás napján. Azonban jó lesz vigyázni ezzel az aktualitással. Itt messze nem elég, ha Karsai kommentárjai mentén olyan meglátásokhoz jutunk el, hogy tehát ezek szerint a

görögöknél az idegen egyenlő a vendéggel, vagyis mennyivel emberibb, nemesebb népek voltak ők, mint mi vagyunk a menekülteket illető félelmeinkkel és népszavazásunkkal együtt. Szerintem az előadóktól és Karsai intencióitól is távol állt egy ilyen leegyszerűsítő aktualizálás. Kérdés ugyanis, hogy ki a darab igazi tragikus szereplője. Én inkább arra hajlok, hogy Pelaszosz, az argosziak uralkodója. Miért? Mert ő van

lényegileg feloldhatatlan konfliktus elé állítva.

Miután meghallgatja a lányok történetét, s megérti a befogadással járó kockázatot, vagyis egy

küszöbön álló háborúét az üldözö fiúkkal, tisztán látja, hogy itt nem csak a vendégbarátság istenek által szentesített szabályairól van szó: „Nem az én lakomnak tűzhelyéhez ültetek: ha városunkat együtt éri bármi vész, együtt gondoljon népünk orvoslásra is” – mondja Pelaszosz. Ez nem csak a hagyomány kérdése, ez politikai ügy. A Danaidák és apjuk, Danaosz esetében ugyanis egy nehezen megítélhető helyzettel

az idegennek szállást és ételt kell adni, utána lehet egyáltalán megkérdezni, hogy mi szél hozta erre

jó lesz vigyázni ezzel az „aktualitással”

állunk szemben. Először is, abban a korban korántsem volt magától értetődő, hogy a szóban forgó rokonházasság szörnyű bűnt jelent, Pelaszgosz sem érzi ezt a menekülés elégséges indokának. „Karvezető: Ugyan ki venne rabtartóul vérokont? Pelaszgosz: Az ember gazdagsága így nagyobbra nő.” Másodszor Danaosz, a lányok apja elég kétértelműen viselkedik, holott ő volt az, aki rávette a lányokat a menekülésre, s ehhez képest tulajdonképpen minden veszélyesebb helyzetben magukra hagyja őket és elmegy „szövetségeseiket”

keresni. A Danaidák legnagyobb érve pedig, ne kerteljünk, zsarolás: amennyiben Pelaszgosz nem fogadja be őket, a szentély istenszobraira fogják felköt-

ni magukat. Pelaszgosznak tehát döntenie kell: vagy a lányok befogadása és az ezzel járó háború, az erkölcsi rend felbomlásának veszélye (elvégre ötven hajadon lányról szól a történet), vagyis bárminemű jogrend legnagyobb ellenségének, a felfordulásnak az importálása – vagy a lányok kiutasítása, s ezzel Oltalmazó Zeusz, a leghatalmasabb isten bosszúja. Pelaszgosz van döntési helyzetben, mégis, úgy tűnik, hogy csak rossz döntést hozhat. Végül nem tud, nem mer egyedül dönteni, és összehívja a népgyűlést. Ahol végül (nehéz ezt máshogyan értelmezni) a büszkeség öntudata dönt: a polgárok egyhangúan megszavazzák a lányok befogadását: „mert jobb kezét fellendítette mindahány, hogy reszketett

az éther, úgy szavazta meg, szabad földjüket hogy ad nekünk lakást s megóv elhurcolástól”. Aiszkhülosz darabja ezzel tulajdonképpen véget is ér. A mitológiai történet szerint azonban, ahogyan Karsai az előadás végén elmeséli, a szavazást háború követi, majd vereség. Az üldöző fiúk győznek, de valahogyan mégis Danaosz lesz Argosz új ura. A lányokat mégis hozzáadja az erőszakos kérőkhöz, de (egy lány kivételével) a nászéjszakán megölik a fiúkat. Végül az egyetlen megmaradt fiú bosszút áll, és

az üldöző fiúk győznek, de valahogyan mégis Danaosz lesz Argosz új ura

megöli a negyvenkilenc lányt. Vétükért a Danaidák azóta is az alvilágban meregethetik a vizet repedt korsóikba.

Karsai György és a rendező, Fekete Ádám

kiváló munkát végeztek. A kar végtelen hosszúra nyúlt panaszáradatait sikerült lerövidíteni; csak a hatásosabb részek maradtak meg. Az előadásban jó közreműködőnek bizonyultak a Soharóza kamarakórus tagjai, akik énekelve adták elő a kar szövegeit. A színészek játékát, a Karsai-féle kommentárokkal kísérve, finom ironia hatotta át, ami így ismét a téma reflexióját segítette elő, mintegy kortárs, értelmezésre váró történet síkjára emelve Aiszkhülosz darabját. 2016-ban a kvótaellenes, álkérdésről szóló népszavazás napján Karsaiék beavatott színháza ajándék volt. Arról szól, hogyan is nézne ki ez a kérdés a maga komolyságában feltéve, miképpen kellene – lehetett volna komolyan venni magunkat.